

POSTANOWIENIE

Dnia 22 lipca 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Tadeusz Wiśniewski (przewodniczący)

SSN Irena Gromska-Szuster (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Strzelczyk

w sprawie z wniosku P. R.

przy uczestnictwie E. R.

o umieszczenie w szpitalu psychiatrycznym,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 22 lipca 2010 r.,

skargi kasacyjnej uczestnika postępowania

od postanowienia Sądu Okręgowego w O. z dnia 19 listopada 2009 r., sygn. akt I Ca (...),

uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu w O. do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Zaskarżonym postanowieniem z dnia 19 listopada 2009r. Sąd Okręgowy w O. oddalił apelację uczestnika postępowania E. R. od postanowienia Sądu pierwszej instancji zezwalającego na umieszczenie uczestnika w szpitalu psychiatrycznym.

Sąd Okręgowy, w oparciu o materiał dowodowy zebrany przez Sąd pierwszej instancji oraz uzupełniony w postępowaniu apelacyjnym, ustalił, że z wnioskiem o umieszczenie uczestnika w szpitalu psychiatrycznym wystąpił jego syn P. R. Uczestnik ma jeszcze jedno dziecko: 12-letnią córkę M. R. Jego małżeństwo z matką dzieci A. R.

zostało rozwiązane przez rozwód w listopadzie 2007 r., jednak cała rodzina mieszka razem. Uczestnik nie pracuje w Polsce, podejmuje sezonowe prace w Irlandii. Między byłymi małżonkami często dochodzi do nieporozumień, w czasie których wzywana jest policja. Uczestnik został skazany za pobicie teścia. Mimo rozwodu uczestnik kontroluje byłą żonę, wypytuje dzieci z kim się spotyka i z kim sypia. Kwestionuje swoje ojcostwo, śledzi dzieci. Wbrew woli córki odwozi ją do szkoły, gdyż uważa, że grozi jej niebezpieczeństwo. Córka po każdym spotkaniu z ojcem płacze i grozi samobójstwem. Uczestnik boi się również o swoje życie, twierdzi, że w nocy ktoś może go zabić. Z inicjatywy rodziny zgłosił się do lekarza psychiatry, jednak nie widzi potrzeby leczenia i nie przyjmuje żadnych leków. Z zaświadczenia lekarza psychiatry wynika, że uczestnik ma urojenia, jest bezkrytyczny co do zaburzeń i potrzeby leczenia, wymaga leczenia, które może przynieść poprawę jego stanu zdrowia i funkcjonowania. W oparciu o przeprowadzony w postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji dowód z opinii biegłego sądowego lekarza psychiatry Sądy ustaliły, że uczestnik cierpi na zespół paranoiczny z zaburzeniami myślenia pod postacią urojeń niewiary małżeńskiej i urojeń prześladowczych o charakterze usystematyzowanym, ma też osobowość o cechach piniaczych. Nie ma poczucia choroby, nie podjął zaproponowanego mu leczenia w warunkach ambulatoryjnych, uważając, że jest mu niepotrzebne. Kwalifikuje się do leczenia w warunkach szpitalnych.

Sąd drugiej instancji, uznając za uzasadniony zarzut apelacji uczestnika postępowania, że samo stwierdzenie biegłego w opinii, iż stan zdrowia uczestnika kwalifikuje go do leczenia szpitalnego, nie jest wystarczającą podstawą do wydania orzeczenia w oparciu o art. 29 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz. U. Nr 111, poz. 535 ze zm.- dalej: „u.o.z.p.”) o umieszczenie go w szpitalu psychiatrycznym wbrew jego woli, dopuścił dowód z opinii uzupełniającej tego samego biegłego sądowego lekarza psychiatry, któremu zlecił wypowiedzenie się, czy nieprzyjęcie uczestnika do szpitala psychiatrycznego spowoduje znaczne pogorszenie stanu jego zdrowia psychicznego. Sąd Okręgowy nie uwzględnił wniosku uczestnika o dopuszczenie dowodu z opinii innego biegłego uznając opinię dotychczasowego biegłego za logiczną, rzetelną i wyczerpującą, wydaną na podstawie pełnej dokumentacji lekarskiej, akt sprawy oraz badań uczestnika. Uznał też za nieuzasadniony apelacyjny zarzut nieważności postępowania przed Sądem pierwszej instancji z powodu nie doręczenia uczestnikowi opinii biegłego psychiatry i doręczył mu odpis tej opinii.

uwagi na to, że biegły w opinii uzupełniającej wydanej w postępowaniu apelacyjnym stwierdził, iż nieprzyjęcie E. R. do szpitala psychiatrycznego spowoduje znaczne pogorszenie stanu jego zdrowia psychicznego, Sąd Okręgowy uznał, że zachodzą podstawy z art. 29 ust. 1 pkt 1 u.o.z.p. do orzeczenia o potrzebie przyjęcia uczestnika do szpitala psychiatrycznego i dlatego oddalił apelację.

W skardze kasacyjnej opartej na obu podstawach, uczestnik postępowania w ramach zarzutów procesowych wskazał na naruszenie art. 5 k.p.c., art. 233 § 1 k.p.c., art. 278 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. i art. 42 oraz 46 ust. 2 u.o.z.p. przez oparcie rozstrzygnięcia na wniosku biegłego zawartym w opinii uzupełniającej a nie na własnym rozważeniu zgromadzonego materiału dowodowego, nie zapewnienie uczestnikowi działającemu bez zawodowego pełnomocnika możliwości czynnego udziału w postępowaniu przez niedoręczenie mu odpisu opinii biegłego psychiatry w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, brak pouczenia uczestnika co do możliwości podjęcia czynności procesowych zmierzających do uzyskania ustnych wyjaśnień biegłego, oddalenie wniosku uczestnika o powołanie dowodu z opinii innego biegłego psychiatry, spoza listy biegłych Sądu Okręgowego w O., nie dopuszczenie dowodu z opinii innych biegłych lekarzy psychiatrów, stosowanie do art. 46 ust. 2 u.o.z.p.

W ramach zarzutów opartych na pierwszej podstawie kasacyjnej uczestnik wskazał na naruszenie art. 29 ust. 1 pkt 1 u.o.z.p. przez niewłaściwe zastosowanie w wyniku nie ustalenia w jaki sposób dotychczasowe zachowanie uczestnika świadczy o tym, że nie przyjęcie go do szpitala psychiatrycznego spowoduje znaczne pogorszenie stanu jego zdrowia psychicznego.

Wnosił o zmianę zaskarżonego postanowienia przez oddalenie wniosku, ewentualnie uchylenie tego postanowienia i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania, przy uwzględnieniu w każdym wypadku wniosku o zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Nie można odmówić słuszności zarzutowi naruszenia art. 5 k.p.c., który choć nie nakłada na sąd obowiązku udzielania stosownych pouczeń stronom i uczestnikom występującym bez adwokata, jednak wskazuje, że w razie uzasadnionej potrzeby istnieje taka możliwość, z której sąd, w takich wypadkach, powinien skorzystać, aby zapobiec nierówności podmiotów toczącego się postępowania i zapewnić możliwość rzeczywistego udziału w czynnościach procesowych stronom i uczestnikom nieporadnym, nie posiadającym dostatecznej znajomości procedury lub nie umiejącym

korzystać ze swoich uprawnień procesowych. Stosowne pouczenie jest niewątpliwie obowiązkiem sądu w stosunku do uczestników postępowania o zastosowanie wobec nich przymusowego umieszczenia w szpitalu psychiatrycznym, jeżeli z opinii biegłego wynika, że osoba taka cierpi na schorzenia psychiczne, które zniekształcają jej obraz rzeczywistości i utrudniają podjęcie sensownej obrony jej praw, a nie zachodzi przewidziana w art. 48 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego podstawa do ustanowienia dla tej osoby adwokata z urzędu.

W rozpoznawanej sprawie żaden z Sądów nie pouczył uczestnika postępowania przede wszystkim o tym, że, stosownie do art. 286 k.p.c., może złożyć wniosek o zażądanie od biegłego lekarza psychiatry ustnych wyjaśnień na rozprawie do opinii złożonej na piśmie w postępowaniu przed Sądami pierwszej i drugiej instancji. Uczestnik kwestionował tę opinię i rzeczywiście, jak stwierdził Sąd Okręgowy, nie zawierała ona istotnych ustaleń ani ocen, co spowodowało dopuszczenie przez ten Sąd dowodu z opinii uzupełniającej. Jednakże również po wydaniu opinii uzupełniającej, Sąd Okręgowy także nie pouczył uczestnika o możliwości złożenia wniosku o wezwanie biegłego na rozprawę celem ustnego wyjaśnienia tej opinii, co było uzasadnione z uwagi na wyjątkową lakoniczność opinii uzupełniającej. Opinia ta składa się bowiem w istocie z jednego zdania, które stanowi odpowiedź na pytanie Sądu Okręgowego sformułowane w sposób sugerujący tę odpowiedź w nawiązaniu do przesłanki ustawowej określonej w art. 29 ust. 1 pkt 1 u.o.z.p. Biegły nie wyjaśnił dlaczego uważa, że nieprzyjęcie uczestnika do szpitala spowoduje znaczne pogorszenie stanu jego zdrowia psychicznego, jakie leczenie jest konieczne w przypadku schorzeń psychicznych występujących u uczestnika oraz czy i dlaczego nieleczenie spowoduje znaczne pogorszenie stanu jego zdrowia psychicznego. Odpowiedź na te pytania jest konieczna, w świetle art. 29 ust. 1 pkt 1 u.o.z.p., do ustalenia i oceny, czy zachodzą przewidziane w tym przepisie podstawy do orzeczenia przez sąd o potrzebie przyjęcia uczestnika do szpitala psychiatrycznego bez jego zgody (art. 29 ust. 2 ustawy).

Jak wielokrotnie wskazywał Sąd Najwyższy, uwzględnienie wniosku o przyjęcie do szpitala psychiatrycznego na podstawie powyższego przepisu jest niewątpliwie przypadkiem ingerencji w sferę wolności i nietykalności osobistej człowieka. Regułą bowiem jest, że każda osoba ma swobodny wybór co do potrzeby podjęcia leczenia oraz jego sposobu i rodzaju zaś omawiany przepis swobodę tę wyłącza. Z tych względów musi on być wykładany ściśle, wręcz restryktywnie, przy świadomości, że celem ustawy o ochronie zdrowia psychicznego i jednoznaczną intencją ustawodawcy

jest zagwarantowanie osobom z zaburzeniami psychicznymi ochrony ich praw oraz poszanowania sfery ich wolności i godności osobistej, a wszelkie środki przewidziane w ustawie mogą być wobec nich stosowane tylko dla ich dobra, w celu ochrony ich zdrowia i praw. Wynika to jednoznacznie z preambuły ustawy, z jej przepisów ogólnych, w szczególności art. 2 ust. 2 oraz licznych przepisów szczególnych. Te zasady i intencję ustawodawcy powinny mieć na uwadze sądy wydające orzeczenia w trybie art. 22-29 ustawy i jako istotną dyrektywę swojego postępowania w tym przedmiocie powinny traktować wymóg, by rozstrzygnięcie, które powezmą, było celowe z punktu widzenia dobra i interesu osoby, której dotyczy (porównaj między innymi orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 12 lipca 1996 r. II CRN 81/96, OSNC 1996/12/164, z dnia 14 lutego 1996 r. II CRN 201/95 nie publ, z dnia 12 lutego 1997 r. II CKU 72/96, OSNC 1997/6-7/84, z dnia 27 lutego 2008 r. III CSK 318/07 i z dnia 16 kwietnia 2009 r. I CSK 402/08, niepubl.).

Jak wskazał Sąd Najwyższy w powołanym wyżej postanowieniu z dnia 12 lipca 1996 r. II CRN 81/96 z tych wszystkich względów kontrola sądów występowania w stanie faktycznym sprawy przesłanek ustawowych, uzasadniających uwzględnienie wniosku, powinna być zawsze szczególnie wnikliwa, zwłaszcza wówczas, gdy osoba, której wniosek dotyczy żąda wyjaśnienia, czy rzeczywiście jej zachowanie uzasadnia w świetle obowiązującego prawa przymusową hospitalizację. Sąd nie może biernie poprzestać na ocenie wyrażonej przez biegłego sądowego lekarza psychiatrę, bowiem opinia lekarza psychiatry nie może być uznana za źródło poczynionych przez Sąd ustaleń w przedmiocie wystąpienia materialnoprawnych przesłanek uwzględnienia wniosku szczególnie wówczas, gdy jest tak lakoniczna jak w rozpoznawanej sprawie i bez żadnego uzasadnienia ani wyjaśnień powtarza jedynie ustawowy zwrot stanowiący przesłankę przymusowego umieszczenia w szpitalu psychiatrycznym.

Ocena materialnoprawnej przesłanki orzeczenia przymusowego umieszczenia w szpitalu psychiatrycznym, określona w art. 29 ust. 1 pkt 1 u.o.z.p. wymaga z jednej strony wiadomości specjalnych uzasadniających konieczność dopuszczenia dowodu z opinii jednego lub kilku biegłych, zgodnie z art. 278 § 1 k.p.c. i art. 46 ust. 1 u.o.z.p., celem ustalenia, czy i na jakie schorzenia psychiczne cierpi uczestnik, jaki jest sposób ich leczenia, szczególnie w szpitalu psychiatrycznym oraz czy i dlaczego brak takiego leczenia spowoduje znaczne pogorszenie stanu jego zdrowia. Z drugiej zaś strony wymaga wnikliwej oceny Sądu, jakie okoliczności sprawy, w szczególności, jakie zachowania uczestnika wskazują na to, że nieprzyjęcie go do szpitala psychiatrycznego

spowoduje znaczne pogorszenie stanu jego zdrowia psychicznego oraz na czym to znaczne pogorszenie mogłoby polegać.

Z uwagi na to, że, jak słusznie zarzucono w skardze kasacyjnej, kwestie te nie zostały w sprawie ustalone ani ocenione, bowiem opinia biegłego nie zawiera stosownych wyjaśnień w tym przedmiocie, jak również Sąd Okręgowy nie dokonał właściwej oceny przesłanki znacznego pogorszenia stanu zdrowia psychicznego w razie nieprzyjęcia do szpitala, wskazanej w art. 29 ust. 1 pkt.1 u.o.z.p., uzasadniony jest kasacyjny zarzut naruszenia tego przepisu jak również art. 278 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. oraz art. 42 i art. 46 ust. 2 u.o.z.p.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c. uchylił zaskarżone postanowienie i przekazał sprawę Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 108 § 2 w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.).